

**Digitális Menny és Pokol
el-Horto a kulturális
és civilizációs romlásról...**

Heti Válasz No.35 2001.12.07

Riporter: Tornai Szabolcs

Digitális Menny és Pokol el-Horto a kulturális és civilizációs romlásról...

Heti Válasz No.35 2001.12.07

Riporter: *Tornai Szabolcs*

Muzsikus, komponista, zenetudós, számítógépes szakember, orgonáépítő. Az ötvenegy éves, Budapesten élő Hortobágyi Lászlót művészet- és világszemléletéről kérdeztük.

Hortobágyi László nem az a fajta művész, aki a fellegekben jár, épp ellenkezőleg: józansága és tisztánlátása tiszteletet parancsoló. Eddig több mint húsz albuma jelent meg, többnyire Nyugat-Európában és Amerikában. Szerzeményei indiai, arab, perzsa, tibeti és egyéb tradicionális vagy középkori zenéket feldolgozó, kortárs és mai elektronikus zenei stílusokat (dub, goa, techno, ambient) is alkalmazó, főként meditatív, a hallgató felbolydult tudatát lecsillapító, az általa kifejlesztett számítógépes programokkal kikevert művek. Több indiai hangszeren is játszik, így rudra-vinán, sitáron, surbaháron és tablán, játékát indiai mesterek is elismerik. Egy századfordulós hindu-mohamedán zenetársaság nyomán 1980-ban megalapította a Gáyan Uttejak Societyt, amelyhez zenestúdió és egy Közép-Európában egyedülálló keleti zenei archívum is kapcsolódik. Hétagú, többnemzetiségű zenekara, a Gáyan Uttejak Orchestra 1985-től 1990-ig működött. Az elmúlt két évben készült hat új albumára még várni kell, de kettő megjelenik az idén. Az egyik a "Brief History of Guo", a másik pedig a "Universe City", Michael Wadadával és más - hindu, jamaikai - barátaival való

közös munka második gyümölcse, mindkettőt az Arka/EMI adja ki.

Miért az EMI adja közre az albumot?

Egyszerre több kiadóval állok kapcsolatban, de most, hogy pár éven belül összeomlik a CD-piac, az összes kis cég igyekszik a nagy istállóba bekerülni, vagyis a nagyok egyre inkább megkerülhetetlenek. Mindent kiárúsítottak már több ízben a CD formátumában, az EMI például megvette az utolsó bakelitnyomókat is. A nagy kiadók azonban veszélyes helyzetet teremthetnek: hatásukra például a lemezlovas-kultúrában észlelhető utolsó underground és progresszív elem is eltűnhet a kínálatból. Ennek jele, hogy például az Arka Sound vagy a híres hamburgi EFA (bár kb.70 ezer cím van a katalógusukban) is EMI érdekeltségűvé válik.

Michael Wadadáról és a művészi együttműködésükről mit kell tudni?

Tízvalahány éve vagyunk barátok, ő a Suns of Arqa nevű formáció kitalálója. Ennek jelentőségéről dióhéjban annyit - mert mindenképpen zenetörténeti esemény a társulat és ennek másik ágaként az On-U Sound kiadó felbukkanása 1979-ben a poros, füstös, kora punkos manchesteri légkörben -, hogy a "pigment gazdag", színes, poliritmikai gondolkozást még a világzene világoralma előtt bevezette Európában. Ez a felfogásmód olyan többlet, ami, ha csúcstechnikával párosul, bizonyos műfajokban, így például a dub esetében, verhetetlen.

Pontosan mi a dub?

Amikor minden országban befagynak a hatvanas éves ifjúsági mozgalmak, és a hetvenes évek elején lidércként megjelenő nagy lélekmentő guruk a rettetes keleti társadalmak ezeréves nyomorúságának filozófiai párlatait ráleheltek az ifjúságra, akkor született meg a korábban nagyon pozitív jövőképet hordozó ifjúsági törekvések elkorcsosulásának egyik helyi pokla és mennyországa, vagyis a dub. Ez a jamaikai szigetország nyávogós, napsütötte, boldog reggae-zeneje mögött meghúzódó, a tradicionális hindu gyakorlatnak megfelelően a személyiség belső tereibe igyekvő, rendkívül pszichedelikus, hipnotikus rasta zene, amelynek a lényege az a mákonyos, lebegő, ám racionális tudást igénylő előadásmód, ami elvezet a legtökéletesebb mennyországhoz. A dub természetes fejlődése szinkronban áll a jamaikai társadalom elnyomorodásával. Itt - pontosan úgy, mint az indiai zenében - az alapritmikai ütemtől való poliritmikai elemelkedés az egész ütemhez képest megfordul, és x ütemszám után érkezik meg a periódus egyre, az nem más, mint a valóság legyőzése, a lélek levitációja. A dzsessz soha nem vezet el sehova, mert az az onánia nyelve. A dub a kollektív másvilág racionális nyelve, és ezért, tökéletesen átemel abba a másik világba. Mármint az igazi dub. Nagyon nehéz jól játszani, és ebben is hasonlít a nagy múltú klasszikus indiai zenéhez. E statikus zenék mögöttes mondanivalója talán soha nem volt aktuálisabb eme kasztosodó keleties nyugati társadalmakban, mint most. Az emberi nyomorúság örökös aktualizációi ezek. Ez az egyik közös gyökér, ami a Suns of Arqával összeköti. s amely társulat már 1981-ban, tíz

évvél a világzene és a dub fénykorát megelőzően olyan, indiaiakkal előadott, a dubrága statikus szerkezetét használó, 7-8 perces darabokat készített, amelyekben már akkor ráéreztek a világzenére, a színes kultúrára. Wadada 80-ban ugyanazt csinálta Manchesterben, mint én itt, Budapesten.

Mint a Mémesis lemezcím is mutatja, sok egyéb mellett Richard Dawkins mémelmélete is fontos szerepet tölt be az életedben. Miért?

Az újkori fehér társadalmakban a média a fogyasztók tudatát dirib-darabra töri az összefüggéstelen információk tömegével, ugyanis a fogyasztás legnagyobb ellensége az egységes világnézet és intelligencia. Az emberektől elveszik azt az Ariadnéfonalat, amelyre a világ eseményeit és a mögöttük meghúzódó erők és azok értelmezését felfűzhetnék. Szerencsés esetben egy darab igent tudnak kinyögni és ezáltal minden másra nemet kell kiáltaniuk. Magyarán a világ értelmezésének a szoftverjét veszik el tőlük, azt, amit a családtól sem mindig lehet megkapni: tudjuk a szülők általában rossz szoftvereket örökítenek gyermekeikre. A mémelmélet lényege, hogy a kulturális gének evolúciója a normális gének átörökléséhez hasonló, viszont az evolúciós rátája fénysebességű. Minden tudás és ismeret kulturális gén, azaz mém. A mémelmélet rendkívül jó analitikai módszer, szimbolikus virágnyelv, amellyel előítéletmentesen meg lehet érteni a globális kultúra eseményeit, múltját, jelenét és jövőjét. úgy sejttem, a túlnépesedett emberiség pszichoközegében, az emberi agyak és gondolatok masszájában a technika segítségével hamarosan lehetővé válik a mémek fizikai

materializációja. Ekkor majd megítélhetővé válik az emberi gondolatok sűrített és látható minősége mögötti közös szociológiai többszörös. Én már régóta festem és tervezem, hogy mozgó szobrokban is materializáljam őket. Jelenleg a demográfiai és kulturális szocio-túlnyomás korlátlan választékot kínál az elidegenedés biológiai és kultúrszörnyeinek tudat mutációiból, ilyen ma a például a videó-klip vagy a filmek világa. Az Alien-paradigma című írásomban, amely a honlapomon is olvasható, arról képzelgek, hogy az elidegenedett ember szörnykultúrája manapság a filmekben manifesztálódik, itt a mémek lerántják álarcukat, és mint "alienek" jelennek meg. Az össztársadalmi rossz szociális tömbje alá nyomorított Ego bebábozódott kitinváza mögött felsejlő transzhumán ember - aki átépíti a testét, s a legborzalmasabb, kasztosodott társadalmakat fogja létrehozni a szép új világban - a katasztrófák és véletlenek vezérelte társadalmi folyamatok áldozataként sodródik a történelemben.

Mit lehet tenni a sodródás ellen, hiszen sok mindent elmondtak már az emberi lét csődjéről?

A dezertálásnak - de nevezhetjük szellemi exodusnak is - ezer módja van, mindenki felépít egy stratégiát, és azt hiszi, hogy egyedül az az üdvözítő. Annyi képzelt módszer van, ahány ember. Nagy szellemi gyűjtőmedencék vannak, a keleti guruk mérföldnyi igazságokat vonszolnak maguk után, ezek általában a legnagyobb zsákutcák. Nyilvánvaló, hogy egy hitler-, mao-, sztálin-, tálib világ is lakhatatlan, ennél ugyebár csak az a rosszabb, ha nincs alternatíva

ezekre a társadalmi formációkra.. úgy néz ki, hogy az a világ és rendszer, amely a két torony összeomlása utáni időszakban megvalósul, szintén nem lesz túl kellemes. Genova, Seattle, Pozsony is ezt jelzi: a fiatalok nem hülyék, zsigereikben érzik a multivállalatok által vezérelt jövő Vishnu szekerét. A mai fiatalok már eleve lemondtak arról, hogy azt csinálják, amiről a hatvannyolcasok képzelegtek, s akik azt hitték, hogy átépíthető a társadalom, hanem munka után, hétvégén elmennek a partira, az egyetlen helyre, ahol akol-meleg van és emberi közösség, és ott az adrenalin termelő, örületes, zsibbasztóan és kellemesen hangos zenét akusztikai masszázsként használva lelépnek innen. A múlt és jelen összes kulturális mémje lidércnyomásként nehezedik az ifjúság agyára. Az egyetlen megoldás, gondolják: ki ebből a világból. Persze ennek a törekvésnek a magas kultúrában is régi gyökerei vannak, így bizonyos régi kínai festő iskoláknál létezett egy cél: a festő próbálja meg egy olyan világot megalkotni, amelybe beléphet. Az európai zenében a fehér ember exodusa és elidegenedett üvöltése - egyben ergonómiai eltávolodása a zene eredeti eksztatikus faktorától - a Cavaille Coll orgonák 32" ajaksípjainak megszólaltatásakor válik nyilvánvalóvá és egyben természetesen gyönyörűvé.

Korunk zsákutcájában mégis mire van esély?

Arra, hogy szabadon választott, egymással informatikai kapcsolatban lévő piciny közösségek végelelhatatlan mennyisége jön létre nemzetek, határok, államok nélkül. Ez lehetne az egyetlen elképzelhető és lakható jövő, ami azt jelenti, hogy ahány gazda-

sági-kulturális közösség, annyi helyi köznyelv lesz a földön. Ez persze egy nagyon pozitív jövőkép. A Nyugat egyik lényege a kommercializmus. Ha a cannes-i reklámfilmfesztiválnak csak egyetlen alkotását is megnézi az ember, kiderül, hogy az emberi elme micsoda tehetsége, fantáziája és mennyi pénz áll össze azért, hogy eladják az ánizsillatú klozettpapírt. Mi lenne, ha ezt a tehetséget, energiát és pénzt egy jobb cél érdekében használnák fel? A művészek képtelenek dezertálni ebből a rendszerből, amely az indiai kasztrendszerhez hasonlóan kőkemény és vasbeton-szilárdságú. Amikor szeptember 11-én neki mentek a tornyoknak másnap az interneten már nyüzsögtek az arab felíratos new-yorki neonfények vagy az anthrax elleni gyógyszerajánlatok illetve a legújabb tőzsdei derivátum szoftverek. Ez a fajta reakciókészség és dinamizmus sehol máshol nincs meg a társadalmakban csak a profittermelés eme hihetetlenül kifinomult stratégiáiban.

A Kelet sem tud alternatívát nyújtani?

Keleten évezredek technikákat alkalmaznak a társadalmi exodusra és arra, hogy az általuk megváltónak vélt gondolatot megélik. Nemes gondolatok, de ezer-kétezer évvel ezelőtt az a társadalom is ugyanolyan beteg és igazságtalan volt, mint ma, ezért nem hihető, hogy egy kétezer éves tibeti Bon-szentencia megidézése bármit megold. Látható, hogy a legnagyobb hívók és tradicionalisták, akik a legnagyobb szabadságot ígérik a földi lét anyagi kötöttségéből, azok züllenek a leginkább retrográd, a szent filozófiai immanencia Grál-lovagjaiként szüklátóköri, műveletlen társaságá, mert az általuk kreált, psze-

udó-nyelv, a posztkatasztrófális kamu, és hamis tudatok végtelen emberi gyarlósága gátolja meg őket abban, hogy megtalálják a kultúrák és elméletek közös Ariadné-fonalát. Egy darab igent tudnak hinni, és ez által minden másra nemet kell mondanuk.

Zenével lehet gyilkolni?

Talán nem, de szennyezni mindenképpen lehet. Ma a legtöbb rádióadó az emberek lelkét rombolja. Odáig jutottunk, hogy az ember egyik legcsodálatosabb képességét, a zenélni tudást, amely képes túlmutatni az emberi léten, a zeneipar teljesen lezüllesztette, édes mérget gyártott belőle. Már létezik az az agyhullám-szintetizátornak nevezett szoftver, amely olyan mérőhangokat generál, amellyel bemérhető az agy alfa, theta és bétahullám szintjei, és ezeket szinkronba hozva a generátorral, egy háromdimenziós algoritmusokat használó térhangzással plusz szoftveres szintetizátorokkal az ember virtuálisan létrehozhatja a maga privát audiomennyországát. A nagy közösségi nyelvek individuális mocsarakká változnak a virtuális sisakokban. A kiszálláshoz már nincs szükség vegyszerekre, tisztán elektronikus és szoftveres úton megvalósul a két-három órás katatónia és bódulat, vagyis az exodus.

A technika ideális esetben mit javíthatna a helyzeten?

A technika a valóság legyőzésére való. Az ember a világegyetem átépítésére képes lény, de olyan kö-

zösségi zsákutcában él, ahol gondolatai szükségszerűen kényszerpályán mozognak. Csak egyetlen példa. Itt van a számítógép, amely tényleg az emberi agy kiterjesztését és hatóerejének megsokszorozódását jelenthetné. Nincs olyan kormányzatot sehol a világon, amelynek társadalomirányító vagy parlamenti - tehát a hatalmi legitimációt valós szociológiai adatokkal legitimáló- működését társadalmi hálózatokra kötött döntéshozó szoftver segítené. Egy valós szociológiai inputokkal támogatott, jól megírt program részrehajlás nélkül tudná mérlegelni egy adott ország gazdasági, társadalmi, kulturális állapotait. Tulajdonképpen csak a legfontosabb helyeken nincsenek számítógépek. Olyan szakosodott intézmények, ahol célszámítógépeken extrapolálnának bizonyos társadalmi és gazdasági folyamatokat, - horribile dictu: globális folyamatokat - ma, a számítástechnika korában nem léteznek. Másodpercenként hatmilliárd lebegőpontos műveletet végrehajtó, nukleáris robbantást szimuláló Asci White számítógép vagy a B-2 rájáék kétmilliárd dollárért viszont jól működnek. Mellesleg ha már a háborúnál tartunk: összehasonlította e már valaki - mondjuk egy Pentagon computer - az Afgán háború kerozin számláját az ún. harmadik világnak szánt segélyek összegeivel, mi lenne, például ha ezt a pénzt az afgán óvodákra és víztisztításra költenénk.

A modern technika új lehetőségeinek keresésén és kiaknázásán kívül ön számos tradicionális zenébe is beleásta magát, legmélyebben a klasszikus indiai zenébe. Hogyan?

Indiai zenével nem lehet nem foglalkozni. érdeemes

elmenni Indiába, ahol többek közt megtanulható - de már nem sokáig-, hogy a zenei gondolkodás és a zenei idő érzékelése Keleten teljesen más, itt sajátos hangrendszerek és ütemidők léteznek. Egy egészen másfajta gondolkodást kell megérteni, amihez sokszor nem elég az európai ész. Ugyanakkor ne felejtsük el,- bár a "világzene" a fehér ember találmánya - a századfordulós etnomuzikológia igazságainak megfelelően, csak az marad fenn, amit a fehér ember ezekből a kultúrákból megért. Ami azonban gyakran nagyon kevés. A klasszikus indiai zene amúgy egy végtelenül kifinomult magas művészeti exodus-technika az ember ezredéves nyomorúságából, ennek tanulmányozása és gyakorlása és az általa szerzett tapasztalat is elvezethet a világ szerény megértéséhez.

Mit tud arról, hogy kik hallgatják a zenéjét?

A hálón elég nagy a nyüzsgés. úgy látom, hogy azok a fiatalok, akik el akarnak távolodni ettől az életidegen világtól. Az én túlélő stratégiám az, hogy megtanulom ezeket a "másvilági" nyelveket, és élvezetes összehasonlításukban vélem megtalálni a közös többszöröst. Természetesen mindezt nem szájjáras magas művészeti küldetéstudat által vezérelve, hanem csupán azért mert ez a legjobb nekem. Azon dolgozom, hogy létező dolgokból egy olyan nemlétezőt kell létrehozni, ami valóságos. és úgy valóságos, hogy lehetségesen valóságos. Nem unalmas marsbeli nyelvet akarok, hanem a Föld összes alkotóelemében meglévő dologból, memetikus eljárással egy új alternatív valóságot. Csak akkor jönnek létre új - ma már csak virtuális - kultúrák, ha a részt-

vevő elemek - és itt kulturális elemekről, mémekről, zenei mémekről, vagy bármiről beszélhetünk - mindegyike a maga autentikus rendszerében és kulturális közegében, hangsúlyozottan a nyelvi, hangelméleti rendszerének a maga eredetiségében kerül beépítésre egy másik hasonlóba. Ekkor lesz igaz, és érdekes módon, működni fog. Mindegyik mögött olyan közös emberi nyomorúság és tapasztalat rejtőzik, mely túlmutat a művészeteken és a tudományokon, messze az emberen túl, az ember mögé, arra a borzalmas pokolra, amiben élt, és amiből jött, és ez a pokol és tízezer év nyomorúsága minden világrészen közös. Az igazi magas művészet az ebből való kivezető út valamilyen transzformált, transzcendentált formája, kezdve az ősember vagy az afrikaiak hatnegyedes, többszólamú ritmusával, tehát a Ga törzs dobnyelvétől Cavaille Coll francia orgonaépítő mester több száz regiszteres orgonájáig - ugyanaz szól mögöttük. Hogy az egyik temperált rendszer, a másik pedig huszonnégy fokú hindu skála, az már csak a kultúraantropológiai csomagolás. Ahhoz, hogy egy hangszeren az ember jól játsszon például XIII. századi perzsa zenét, a Jóisten szerete kevés. A végtelen tornyú gótikus katedrális vagy a transzcendens indiai zene minden építőeleme milliméter pontosságú a végeredmény mégis messze több mint az alkotó elemek összessége. Így tehát nem árt elsajátítani például a perzsa vagy hindu hangközrendszert és azt a díszítési módot, amit a XIII. században találtak ki és főleg azt, hogy miért. Ezek is racionális nyelvek, amelyek időutazásra és ezáltal összehasonlításra teremtenek lehetőséget. Ezekbe a világokba csak a megbízható tudás útján lehet eljutni, az űrhajók és katedrálisok nem csak a

lélek által épülnek fel. Mivel a forradalmak kora örökre lezárult ezért ma már csak az ember egyedülálló transzformáló képessége, azaz a művészetek racionális alkalmazásával lehet legyőzni a valóságot. Az igazi másvilág tehát itt kezdődik a földön, a kultúrák mögött.